

Els Refinats. A propòsit de l'exposició de 1911 de Laura Albéniz, Mariano Andreu, Néstor i Ismael Smith al Fayans Català

Aitor Quiney
 Biblioteca Nacional de Catalunya
 aquiney@bnc.cat

Resum

Aquest estudi és una crònica de l'exposició de Laura Albéniz, Mariano Andreu, Néstor i Ismael Smith a les sales del *Fayans Català* de Barcelona el gener de 1911. Aquests artistes, amb una obra ben diferent entre ells, presenten alhora unes creacions molt influenciades pels simbolistes i decadents de fi de segle, anglesos i francesos sobretot. L'article vol contextualitzar l'obra artística de cada un d'ells fins al 1911, quan la seva trajectòria només començava i tots tenien entre 21 i 26 anys.

Paraules clau: decadentisme, *fi de segle*, Barcelona, *Noucentisme*

Resumen: Los Refinats. A propósito de la exposición de 1911 de Laura Albéniz, Mariano Andreu, Néstor i Ismael Smith en el Fayans Català

Este estudio es una crónica de la exposición de Laura Albéniz, Mariano Andreu, Néstor e Ismael Smith en las salas del *Fayans Català* de Barcelona el mes de enero de 1911. Con una obra bien diferente, estos cuatro artistas recibieron unas mismas influencias provenientes del decadentismo y el simbolismo finisecular, sobre todo provenientes de Inglaterra y Francia. El artículo contextualiza la obra artística de cada uno de ellos hasta 1911, cuando su trayectoria sólo comenzaba y tenían entre 21 y 26 años.

Palabras clave: decadentismo, *fin de siglo*, Barcelona, *Noucentismo*

Abstract: The Refinats. The exhibition at the Fayans Català: Laura Albéniz, Mariano Andreu, Néstor and Ismael Smith, 1911

This article is a chronicle about Laura Albéniz, Mariano Andreu, Nestor and Ismael Smith's exhibition at Fayans Català, Barcelona, January 1911. With very different work, these four artists had the same influences from the end of the century: decadence and symbolism, especially from England and France. The study contextualizes the artwork of each of them until 1911, when their careers was just beginning and they were between 21 and 26 years old.

Keywords: decadence, *end of the century*, Barcelona, *Noucentism*

Introducció

Pocs dies abans del 14 de gener de 1911,¹ molts establiments i carrers de Barcelona varen penjar un delicat cartell dibuixat per Ismael Smith que cridava molt l'atenció: anunciava l'exposició al *Fayans Català* de Laura Albéniz, Mariano Andreu, Néstor i el mateix Ismael Smith. El cartell de 55 x 37 cm., i tirat a l'impremta de J. Guardia, tenia un aspecte nou, quelcom de provocatiu en la figura estilitzada i amanerada de l'arlequí amb un ganivet cobert de sang a la boca, tot i que pot semblar una ploma d'au, i la mà esquerra amb els dits sagnants i plens d'anells que van deixant una estela vermella darrera seu. Al costat, dues cornucòpies barroques, molt del gust noucentista, i a sota els noms dels artistes amb les inicials en vermell i la resta en negre. Una composició considerada d'avantguarda on els quatre artistes foren titllats de refinats.²

L'obra dels quatre refinats abans de l'exposició

L'any 1907, Néstor Martín Fernández de la Torre (Las Palmas de Gran Canaria, 1887-1938), després dels viatges que va fer a partir de 1904 a Londres, París i Barcelona, va decidir quedar-se a viure en aquesta darrera ciutat, per tal de continuar amb la seva obra pictòrica, ja que aleshores era la més oberta al cosmopolitisme europeu. A Londres i París conegué l'obra d'Aubrey Beardsley, així com la dels artistes simbolistes i decadents del moment. Ja coneixia Eliseu Meifrén, mestre que va tenir a Las Palmas de Gran Canaria, el qual al 1906 li presentà molts artistes, com Alexandre de Riquer i Eugeni d'Ors. Néstor exposà a la *V Exposició Internacional de Belles Arts i Indústries Artístiques de Barcelona* on figuraven obres dels artistes d'arreu més representatius del Simbolisme i el Modernisme com Whistler, Aman Jean, Khnopf, Rackham, Previati, Puvis de Chavannes, Franz Von Stuck, Burne Jones, Rafaelli, etc. L'obra que Néstor presentà fou menor, malgrat que ja havia pintat *Retrato de una dama austríaca*, un dels seus primers olis simbolistes i més ambiciosos. Tot seguit, i gràcies a Meifrén que el va introduir a la tertúlia del *Café Continental*, va establir una relació d'amistat amb Santiago Rusiñol i la seva filla Maria, el Dr. Andreu, Josep Maria Sert, Isaac Albéniz i la seva filla Laura, Enrique Granados, Mariano Andreu, Josep M. Roviralta, Víctor Oliva, Adrià Gual, Ismael Smith, Miquel Utrillo i Francesc Sitjà entre d'altres. Néstor era un esteticista, un dandi i jove cosmopolita que reivindicava les figures decadents i refinades del fi de segle. A finals de 1907 presentà el seu *Autoretrat* a l'*Exposició de Autorretratos de Artistas Españoles* celebrada a Barcelona. L'obra fou reproduïda al catàleg, on també exposarà el que a partir d'aleshores serà un dels seus millor amics, Ismael Smith, amb l'escultura *Nano*, conservada al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC). Aquest autoretrat semblava una obra antiga i acurada amb fons decoratiu que fou elogiat per molts dels crítics del moment, en particular per *Xènius* (pseudònim d'Eugeni d'Ors) el qual l'anomenà *Noucentista* perquè feia una pintura de marquès (Xènius 1911). L'any següent es realitzava la seva primera exposició individual al *Círculo Ecuestre* de Barcelona on presentarà entre altres obres el *Retrato de M.R.*, que no era altra que Maria Rusiñol, i que tan causà una gran acceptació com rebuig per part d'una burgesia escandalitzada que no veïé amb bons ulls la manera artificiosa i decadent de retratar, basat en el color i la tendència decorativa

¹ Dia programat per la inauguració que finalment fou ajornat a l'endemà.

² L'historiador Rafael Santos Torroella dedicà un capítol aquesta exposició (Santos 1978).

del moment (Quiney 2010b). El pintor marcava d'aquesta manera el seu camí audaç i atrevit.³ El 1909 li va arribar l'encàrrec de pintar quatre plafons de grans dimensions per a la sala de festes de la Sociedad El Tibidabo que foren exposats a la sala Parés. Aquests s'inspiraven en les obres de mossèn Cinto Verdaguer *L'Atlàntida* i *Canigó* els temes dels quals serien "El Jardín de las Hespérides" i "Hércules amasando entre llamas los Pirineos" per la primera, i "Gentil adormecido por las caricias de Flor de Nieve" i "Gentil llevado por las aguas encantadas", en la segona. L'exposició a la Parés resultà un èxit de públic i de crítica. Raimon Casellas escrigué: «Es una evocació. És un conjur de poesia, que suspèn i embadaleix» (Casellas 1909) i Hèctor Oriol, pseudònim de Víctor Oliva, referint-se a les obres sobre *Canigó* digué: «Fondament decoratives, plenes d'ensomni y de melangia, les ha sabudes sentir molt millor y per el se l'ha de felicitar, si no meresqués prou felicitacions l'empresa d'interpretar conceptes de tanta magnitud y tanta dificultat com els de nostre gran poema nacional, a qual orella parlava harmoniosament l'ànima forta de Catalunya» (Oriol 1909). Després de realitzar els plafons, Néstor marxà cap a la seva illa natal, on residí una temporada durant la qual la correspondència amb Mariano Andreu fou prolífica, posant-se al corrent de tot allò que succeïa en l'ambient artístic de Barcelona.

De Mariano Andreu i Estany (Mataró, 1888 - Biarritz, 1976) poc se sabia abans de l'exposició del *Fayans*, a excepció de la seva participació l'any 1907 en l'exposició col·lectiva d'artistes que es realitzà en el Círculo Ecuéstre barceloní i d'haver fet alguna il·lustració per a la revista *Papitu*, molt influenciades per Aubrey Beardsley i Franz Von Stuck i que havien creat molta controvèrsia per la seva decadència morbosa. Abans però, Andreu fou deixeble de l'escola d'art del pintor Francesc d'Alexandre Galí⁴ però la seva font d'inspiració més important per a la seva obra com esmaltador va ser la coneixença de l'obra de l'orfebre Alexandre Fisher (1864-1936) en la *V Exposició Internacional de Belles Arts i Indústries Artístiques de Barcelona*. Aquell mateix any, Andreu marxà a Londres per estudiar a la Municipal School of Arts & Crafts i en tornarà molt influenciat, com dèiem per Beardsley, Von Stuck, els preraphaelites i altres simbolistes (Quiney 2010a). L'any 1910, amb el pseudònim *Pindarvs Lvcretivs Mervlvs Vera*, publicà a *Papitu* el seu primer dibuix *La fruita prohibida* (*Papitu* 1910:411), amb una estètica decadent i mòrbida on s'aprecia la línia exacta del dibuix en els detalls tot i que en l'exuberància dels objectes es deixa arrossegar pel traç curt i dens. Aquest dibuix i els posteriors són molt semblants als que estava fent Néstor, així com als d'Ismael Smith per exemple *La primera vanitat* (1909). En aquest dibuix, Andreu manlleva el puntejat característic de Beardsley d'alguns dibuixos de *Lisístrata* (1896) que donen lluminositat i gràcia al conjunt.

Ismael Smith i Marí (Barcelona, 1886- New York, 1972) ja havia iniciat la seva trajectòria artística com escultor en presentar-se al concurs d'aprenents de l'Escola de Belles Arts i Bells Oficis de Barcelona i guanyar la segona medalla per l'obra *Tempestat* (c.1903). Smith formava part d'un grup d'amics artistes que es reunien en el taller del restaurador, gravador i fotògraf Joan Vidal i

³ Maria Rusiñol que també pintava va esdevenir una artista clau dins del grup d'amics titllats de refinats, car era molt amiga de Laura Albèiz, Mariano Andreu i Ismael Smith. Entre tots ells es varen crear sinèrgies i influències evidents en la seva obra.

⁴ Informació proporcionada per Esther García Portugués.

⁵ Sobre la formació de Mariano Andreu vinculada a l'entorn d'Alexandre de Riquer, el grup de la Guayaba, el Cercle Sant Lluç i el Reial Cercle Artístic de Barcelona vegeu García Portugués 2005:3.4; 2007:7-9, i 2008:102-103.

Ventosa, anomenat el *Guayaba*. D'aquest grup, Eugeni d'Ors,⁶ Josep Maria Junoy i Pere Ynglada eren els més propers a Beardsley, però també hi eren Picasso, Ramon Reventós, Folch i Torres, Quim Borralleras, Salvador Ventosa, Enric Jardí, Dídac Ruiz, etc. Junoy recordaria aquells moments de Smith amb qui «vàrem passar junts el que podríem dir-ne el xarampió iconoclasta artístic i literari propi de l'edat. Les nostres paraules, els nostres gestos, les nostres corbates eren una provocació constant. Smith, es decantava molt més que jo envers els preciosismes de l'època –oh! Aquells set anys incomparables de l'avantguerra! – que ens venien de França i d'Anglaterra. Era un fanàtic d'Aubrey Beardsley. Després vingué, però, tot seguit Rodin amb tota la seva musculatura, amb tot el seu sensualisme genialment contorsionats» (Junoy 1927:29). Moltes de les seves escultures van anant apareixent reproduïdes en diverses revistes de l'època i participà en diverses exposicions abans de fer la seva presentació oficial a la sala Parés juntament amb Ynglada, i com després també succeirà amb Néstor i amb Laura Albéniz, Eugeni d'Ors l'anomenà artista *Noucentista*. El 1906 il·lustrà la coberta del llibre *Idilis Negres* de Brichs Quintana on remarcà la diferència entre els seus dibuixos i les escultures com *En abundància* en guix policromat pel seu amic el pintor Ignacio Zuloaga presentada a la *V Exposició Internacional de Belles Arts i Indústries Artístiques de Barcelona* de 1907. Començà a publicar dibuixos en diferents revistes com ara *Or y Grana* i *Art Jove* i exposà, juntament amb Laura Albéniz a la sala Ribas, un conjunt de dibuixos i escultures. Fins a l'exposició del *Fayans Català* de 1911, la seva obra escultòrica i il·lustracions seran cada cop més importants, més refinades alhora que la caricatura i l'humorisme crític de moltes de les escultures tindran la seva veu dins els dibuixos i els gravats a l'aiguafort, tècnica que començà a conrear. Les sinèrgies entre tots tres amics, Andreu, Smith i Néstor, van ser cada vegada més properes, i tots tres s'influenciaren mútuament i l'amistat cada vegada fou més estreta.

Quant a Laura Albéniz Jordana (Barcelona, 1890-1944), filla del compositor Isaac Albéniz, la quarta refinada o la primera, la seva trajectòria inicial tindrà molt a veure amb l'ambient que va viure dins l'entorn artístic del seu pare a París com apunta Pilar Parcerisas (1993). Així conegué de ben a prop l'obra de pintors com Ramon Casas, Santiago Rusiñol, Maurice Denis, Joan Brull, Joaquim Mir, Carlos Schwabe, Darío de Regoyos, Ignacio Zuloaga, Xavier Gosé, etc. Aquest últim influí molt sobre la jove Albéniz tant en la temàtica de la seva pintura, generalment centrada en l'ambient mundà parisenc, com en el decorativisme refinat i elegant. De fet, Gosé fou una referència també per a Néstor, Smith i Andreu i per a molts artistes que es movien dins aquest mateix estil. La primera exposició de Laura Albéniz fou al *Musée Moderne de Brussel·les* l'any 1906, i al 1907 una altra amb Ismael Smith a la Sala de Josep Ribas de Barcelona on exposà dibuixos i pastels de temàtica mundana i lleugera. Tot i que Laura Albéniz pintà la mateixa temàtica que els seus amics, temàtica especialment femenina, està més a prop de Gosé que no pas de la decadència, refinament i preciosisme dels seus tres amics, malgrat que els seus dibuixos també tenien quelcom de subtil, decadent i tràgic (Riquer 1911).

Poc abans de l'exposició...

L'1 d'octubre de 1910, Mariano Andreu va escriure una carta a Néstor que aleshores estava pintant a Las Palmas de Gran Canaria les seves noves obres inspirades i pensades a Barcelona, on li

⁶ Llavors signava els seus dibuixos com a Octavi de Romeu.

diu: «Tengo que contarte una multitud de cosas interesantísimas. Smith y yo hemos pensado hacer una exposición en la espléndida Sala del Fayans Català acompañados de la simpática Laura Albèniz. Roviralta y nosotros tres pensamos una cosa que estaría espléndidamente bien y muy acertada y es que tú también expusieras con nosotros. Los cuatro lucharíamos contra todos aquellos que quisieron morderte. Sería una exposición de las más interesantes que se habrán visto en Barcelona. Granados nos ha prometido tocar un día en la Sala, decoración e invitaciones a cargo del Fayans. Probablemente venta, pues tú ya sabes lo negociante que es el del Fayans. Todo lo que te escribo no es una idea pensada y escrita al primer fuego de la imaginación, no, es una cosa muy madura y pensada con una barbaridad de días».⁷

Santiago Segura (Sabadell, 1878 – València, 1918), propietari del Fayans Català, fou descrit per Joan Salvat Papasseit com: «...home que no sols feu, sinó que manà fer i que desenrotllà una gran energia iniciadora, posant-ho tot en pràctica al moment. Aquest home, qui fou un jove extraordinari, no va escriure cap llibre, ni va fer cap poema, ni va pintar cap tela» (Salvat 1918). Esdevindrà, però, un important promotor artístic del moment tot i que no disposà d'espai fins a primers de gener i Andreu aconsellà Néstor que vingués cap a desembre amb les noves obres que estava acabant, sobre tot *Saturnal* –li deia a la carta-, que es convertiria després en *Berenice*, una de les millors obres de Néstor del seu període català, tot i que pintat a la seva illa. En aquests moments, Ismael Smith i Mariano Andreu estaven en guerra vers els de *Papitu*, després d'haver-hi publicat il·lustracions i planejaven la creació d'una revista il·lustrada, per tal de, com va escriure al seu amic: «reventar el “Papitu”, son nuestros enemigos, Néstor, y nos tienes que ayudar, ¿podrás mandar aunque fuera un solo dibujo que no sea muy apurado». Aquesta revista però no va veure mai la llum i tots dos artistes, Andreu i Smith començaren a treballar per a la revista *Picarol* el 1912, des de Londres i París, respectivament.

Les notícies que els joves decadents, una nova fornada d'artistes disposats a fer batalla, exposarien tots quatre plegats, generava interès sobretot pel nom de Néstor, ja prou conegut a l'ambient artístic i que no deixava indiferent ningú -ja fos per la defensa de la seva obra com per l'atac-, així com el d'Ismael Smith. Un any abans, se celebrà l'*Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles*, i Néstor volgué enviar el seu oli *Epitalamio* o *Las bodes del Príncipe Néstor*, la qual havia d'ésser enviada a la sala Parés, on es consignaven totes les obres dels artistes que hi volien participar dins el pavelló espanyol de l'exposició i on es faria una exposició prèvia. El quadre arribà tard i, després de molts entrebancs esclatà la polèmica: l'obra *Epitalamio* havia causat un gran escàndol en els mitjans artístics i fou refusada pel jurat català al·legant que era massa gran. Néstor –encara a Las Palmas- restà allunyat de tota aquesta polèmica tot i que estava ben informat per les cartes que va rebre d'Andreu. Una d'elles, escrita el 9 d'abril de 1910, es referia a *Epitalamio*: «Ha sido una de las porcadas más grandes que se han hecho y horrible chico. Todo el mundo se cebaba en él hasta el punto de decirte que nadie, escúchalo bien, nadie, ningún artista te puede ver. Todos si les preguntabas si les gustaba contestaban a regañadientes que sí pero que habían muchas faltas y que era decadente... infelices. Lo que puede la envidia. Yo he estado a punto de agarrarme con Togores... y con Brull y dispuesto al que se presentara a romperle la cara, pero ya pasó. Tu cuadro está en camino de Bruselas y era lo único que te

⁷ Carta de Mariano Andreu a Néstor (25a i 25b). Fons Epistolario de Néstor Martín-Fernández de la Torre. Archivo de la Casa-Museo Tomás Morales. Cabildo de Gran Canaria.

quería demostrar».⁸ Efectivament, el quadre havia estat finalment seleccionat fora de concurs per a ser exposat a la Sala d'Honor, ja que la premsa féu esclatar el debat entorn del quadre i el resultat fou finalment beneficiós per a Néstor i la llibertat defensada per molts artistes. Destaca principalment la postura del crític Joan Sacs (pseudònim de Feliu Elias Bracons) des d'*El Poble Català*: «Pesi als seus detractors sistemàtics, en Néstor triomfa avui a can Parés. La tela que anava destinada a acompanyar aquella misèrrima expedició d'artistes catalans a l'Exposició bruselencs y que'l Jurat d'admissió rebutjà, queda vindicada del desaire que li otorgaren els membres de aquell tribunal. Poques obres són tant discutides com aquesta, tan parcialment atacades y defensades, lo que demostra, quan menys, que la pintura en qüestió està lluny de la banalitat adotzenada o de l'insignificància aont vol relegarla ab apassionada eloqüència la ortodòxia y el puritanisme dels artistes de conviccions, de masses conviccions» (Sacs 1910). La crítica de Sacs però no acaba de manera elogiosa per a l'obra, tot i que reivindicà la tècnica i el bon saber d'en Néstor. Durant aquest període, Andreu està treballant força l'esmalt des de ben començat 1910, de cara a l'exposició del *Fayans Català*.

Durant aquest temps, l'Alexandre de Riquer, atret per la tècnica de l'esmalt -el mestre del gravat i amic- es torna deixeble d'Andreu. Així ho explicà aquest a Néstor en la carta del 20 de febrer: «A mí me tienes trabajando bastante haciendo esmaltes y aguafuertes de los que te mando las primeras copias. Son malas pero hay buena voluntad. Los esmaltes es otra cosa y empiezo a hacer algo con ellos. Espero hacer algo en mi vida. He adelantado algo, me parece y dejando la modestia aparte tengo un discípulo. Riquer el padre está entusiasmado con ellos y le tengo casi cada día en el taller trabajando al lado de la Muffa. El esmalte es una cosa deliciosa. Cada día estoy más enamorado de ella. Estoy haciendo (...), cubiertas para cajas, repujados esmaltados. Espero esmaltar vidrio...».⁹ Néstor s'assabenta a través de Mariano Andreu de la propera *Exposición de Retratos y Dibujos Antiguos y Modernos* que se celebrarà a Barcelona el maig d'aquell any i li demanà per carta: «Mando el retrato antiguo que compré en los encantos, lo recuerdas? a la exposición de retratos. Lo he enmarcado en la cornucopia del taller y está divino.¹⁰ [...] Tengo ganas de ver los dos retratos tuyos. Creo que uno es el retrato de Granados».¹¹ Efectivament, Néstor havia pintat el retrat d'Enric Granados i volia exposar-lo conjuntament amb el retrat del seu germà Miguel. Segons Pedro Almeida, l'Andreu i Josep M. Roviralta, en veure el retrat de Granados, van aconsellar-li que no l'exposés car es notaven els defectes propis d'haver-lo treballat sense el model al davant i finalment exposà únicament el *Retrato de mi hermano Miguel* (Almeida 1987:58). En aquesta exposició, Ismael Smith presentà tanmateix cinc escultures: el *Retrat d'Enrique Granados*, el *Retrat de la Srta. Dª Carmen Andreu*, el *Retrat de D. A. R.*, el *Retrat de Carles Pellicer* i el *Retrat de Milà i Fontanals*.

⁸ Carta de Mariano Andreu a Néstor (26a i 26b) Fons Epistolario de Néstor Martín-Fernández de la Torre. Archivo de la Casa-Museo Tomás Morales. Cabildo de Gran Canaria.

⁹ Carta de Mariano Andreu a Néstor (47a i 47b) Fons Epistolario de Néstor Martín-Fernández de la Torre. Archivo de la Casa-Museo Tomás Morales. Cabildo de Gran Canaria.

¹⁰ Efectivament Mariano Andreu exposà el quadre *Retrato de un desconocido*, en la Sala VIII, Pintura de Leonardo Alenza (*Exposición* 1910:52).

¹¹ Carta de Mariano Andreu a Néstor (26c) Fons Epistolario de Néstor Martín-Fernández de la Torre. Archivo de la Casa-Museo Tomás Morales. Cabildo de Gran Canaria.

Fig. 1
Laura Albèiz, *Laura Albèiz* (1910),
dibuix a la ploma. (Riquer 1911, reproducció)

Fig. 2
La Sala Albèiz a l'Exposició del Fayans Català (1911).
Fotografia (*Feminal* 1911, núm.46, reproducció)

Així les coses, l'obra d'Albéniz, Andreu, Néstor i Smith ja venia caracteritzada pel concepte de decadència i morbositat i semblava que l'exposició anunciada al cartell d'Ismael Smith havia de portar rebombori. La col·lectiva ja venia precedida per les crítiques vers la mateixa decadència i escàndol. Abans de l'exposició, la premsa els va presentar a tots quatre com si es tractés d'un grup compacte. Fins i tot ho van fer alguns crítics com Francesc Sitjà –amic dels quatre-, que des de la revista *Cataluña* els anomenava «famosa agrupación juvenil» (Sitjà 1911a) o «singular agrupación de artistes» (Sitjà 1911b). Certament –si exceptuem Laura Albéniz-, tots tres artistes destacaven per la seva decadència i el seu art refinat i preciosista que s'estenia fins i tot en el vestir i en la postura afectada i artificiosa com a dandis tombant de segle i ben bé podrien haver format un grup i fins i tot crear un manifest. Però res a veure amb els seus propòsits d'espirits lliures.

El Catàleg de l'exposició

Aquest petit catàleg, una composició tipogràfica i d'impressió a dos colors de la casa Oliva de Vilanova, fou de les més reeixides de l'impremta. Estava decorada amb dibuixos d'Ismael Smith: per a les cobertes un personatge emmascarat amb malla negra de gran escot i un collaret dins un rectangle sobre els noms dels quatre artistes. Un personatge amanerat que dialoga amb perversitat amb l'arlequí de la portada del catàleg. Un cop més l'arlequí del cartell es mostrava també pervers, femení i seductor. Aquest cop però no sagnava, tenia a les mans un petit *Pierrot* que li balla com una titella sense fills mentre l'arlequí somreia com un rebel. Smith es tornà literari amb aquestes composicions -cartell inclòs-, i prengué de les figures del *Pierrot* i l'Arlequí la personificació d'un refinament neuròtic i decadent propis del *fin de siècle* francès i fins i tot d'alguns poetes castellans com Manuel Machado. El seu *Pierrot* petit fou definit com un somniador com si l'artista hagués caigut en poder de l'arlequí; així d'una aparença de bufó quasi satànic inicial passà finalment la imatge a la d'esclau. Al catàleg cada artista té dedicades unes pàgines escrites per altres quatre artistes o crítics: Alexandre de Riquer escriu sobre Laura Albéniz, Miquel Utrillo sobre Néstor, Xènius sobre Ismael Smith i Josep M. Roviralta sobre Mariano Andreu. A més, cada artista dibuixà una capçalera per a sí mateix (fig.1) i Smith decorà amb un *putti* sostenint una cornucòpia el pròleg de Pere Corominas titulat «Apologia dels artistes. Pera llegir al pas de la porta». Tanmateix, de cada artista es reproduïx una obra exposada, probablement seleccionada per ells mateixos, la qual cosa és significativa: Albéniz un pastel, el retrat una nena amb un osset de peluix, Néstor una de les seves dames de la sèrie *Mujeres de España*, Smith l'escultura *Símbol* i Andreu el seu esmalt *The Castle's Boy*. Per acabar d'arrodonir el cartell i el catàleg, Smith creà un altre personatge per a la invitació al concert de clausura de l'exposició: un gentleman emmascarat, igualment pervers, que duu una llarga cadena amb dues claus penjades. Malgrat el virtuosisme del catàleg es troba a faltar la relació de les obres i per tant, no en tenim constància de totes les presentades pels artistes, que en van ser moltes. Aquest catàleg es lliurava a les portes del *Fayans* com a regal per als visitants, fet que explica el subtítol del pròleg d'en Pere Corominas.

L'Exposició dels Refinats

Dels documents estudiats es desprèn que una de les motivacions més clares que van tenir Andreu, Néstor i Smith va ser la de voler donar un aire esteticista a tota l'exposició. De fet pretenien enfrontar-se al públic i a la crítica com a joves, si més no contraris a allò establert. Vam preferir exposar al Fayans Català i no pas a la Sala Parés pel que aquesta significava, i així posicionar-se amb una estètica diferent. Joan Sacs la descriu: «Es una exposició coqueta, excessivament cuidada y ornamentada com un petit museu d'orfevria, de relicaris en actiu servei, exemplars raríssims, guardadors de tresors litúrgics venerables y augusts que rarament són donats a l'admiració dels profans» (Sacs 1911:2). Seria fàcil imaginar l'exuberància de la decoració si recordem les fotografies dels estudis de Néstor o la mateixa casa de Mariano Andreu. Però en tenim un testimoni gràfic més eloqüent, la imatge de la sala dedicada a Laura Albèniz que sortí reproduïda a la revista *Feminal* (fig.2). En presentar-se, tots quatre semblaven un grup compacte, la qual cosa va servir per al pròleg que en feu Pere Corominas al catàleg de l'exposició: «A casa nostra, són el darrer crit del noucentisme. Al agruparse, s'han fet forts, i no hi haurà més remei que escoltarlos, per que ns parlen d'una nova il·lusió. La llur aparició col·lectiva va a dirnos que s comença una altra joventut i que, si un no es dels seus, s'ha de fer enrere» (Corominas 1911). Tot i no formar cap escola, la seva presència conjunta els feia més forts.

Les obres presentades

Podem fer-nos idea de les obres presentades gràcies a la premsa crítica que en citava i reproduïa algunes i no pas en el catàleg. A *La Veu de Catalunya*, dies abans anunciaven que cada artista tindria la seva sala: «La del centre probablement serà destinada als esmalts del Andreu, presidint les seves obres la “mufla” o forn d'esmalt, que es tota ella decorada com una joia. D'esmalts de l'Andreu s'exposaran set o vuit, alguns projectes, varis dibuixos y un parell d'aigua-forts. D'en Néstor hi haurà, a més del quadre que no va ésser admès a Bruseles pel pecat imperdonable d'ésser “massa gros de tamany”, un retrat d'en Granados, una tela de grans dimensions y varis dibuixos. La Laura Albèniz hi presentarà una bella col·lecció dels seus dibuixos y l'Smith un exèrcit d'estatuetes y varies figures escultòriques junt amb alguns estudis» (*La Veu de Catalunya* 1911).

Mitjançant la imatge conservada de la sala dedicada a Laura Albèniz, podem saber que exposà més de vint obres entre olis, pastels aquarel·les i dibuixos. El tema de la dona fou gairebé exclusiu en les seves obres representades com ballarines, nenes, dones passejant, dones de vida mundana, etc. Ja hem dit que Alexandre de Riquer s'encarregà, a petició de Mariano Andreu, d'escriure unes línies sobre ella al catàleg. Riquer compara l'art d'Albèniz amb el de Toulouse-Lautrec, Beardsley i Forain i no s'estranya que Maeterlinck «seducido por la expresión de la forma externa, que resulta una reticencia de aquella interna, deseara ver una de sus obras interpretadas por el seductor talento de Laura Albéniz»¹².

¹²El text d'en Riquer fou l'únic escrit en castellà

Mariano Andreu exposà els esmalts *La madona de la Fruita*, *La Mufla*, *The Castle's Boy*, *Els sentits*, *L'Esperit del mal* (fig.3), alguns dibuixos apunts, sanguines i aiguaforts.¹³ Els esmalts els va exposar inserits amb altres decoracions sumptuoses com marcs de fusta tallada, mobles amb treballs d'ebenisteria, etc. Quant als aiguaforts la tècnica la va aprendre al taller d'Alexandre de Riquer i els feu amb el mateix estil dels seus esmalts. Ismael Smith va exposar el *Cap d'en Milà* i *Fontanals*, *Rosa mística*, *La dansarina Salomé*,¹⁴ *Símbol* (fig.4), *Bust de Josep M. Junoy* a més d'altres escultures i figures que havia anant fent els anys anteriors i alguns dibuixos. Néstor exposà els tres grans olis *Epitalamio*,¹⁵ *Retrato de Granados* (fig.5) i *Berenice*, aquestes darreres desconegudes car eren de data recent i alguns dibuixos a la ploma de la sèrie *Mujeres de España*.

En Pere Corominas, com ja hem esmentat, els va presentar en el catàleg com un grup compacte que havia assolit una gran tècnica i destresa en el conreu de les seves arts i especialitats esdevenint el «darrer crit del noucentisme». La qüestió de la presentació d'aquest grup d'amics com a nova escola artística o d'estil va acabar amb les paraules de J.M. Roviralta que cloïa aquest assumpte amb un brindis de respecte: «De primer us hem agrupat sense reparar que del vostre atansament no'n resta més que la presentació simultània y no cap principi d'escola, sense reparar que ha sigut més el desitg de fer una exposició dels vostres treballs isolats que d'una tesi que esteu lluny de sommiar en aquesta edat de duptes...» (Roviralta 1911:1-2).

Dins dels actes festius, el 25 de gener es va celebrar un concert a càrrec del tercet format per Frank Marshall, hereu de l'Acadèmia Granados, Marian Perelló i Josep Raventós, interpretant obres de Haydn i Beethoven (*El Poble Català* 1911b:2). El dia de la clausura de l'exposició, el 4 de febrer, Wanda Landowska oferí un concert en honor dels artistes, tot i que aprofitaren l'ocasió per obrir una subscripció pels pescadors damnificats pel temporal que assolà les costes de Barcelona.

⇐ Pàgina 124

Fig. 3

Mariano Andreu, *L'esperit del mal* (1910), esmalt 17x12,5 cm. Col·lecció família de l'artista. © Esther García-Portugués, fot.E.García.

¹³ Moltes d'aquestes peces van ser reproduïdes a *Museum* 1911;224-231.

¹⁴ Sabem que aquestes dues peces formaven part de l'exposició per la crítica que en feu Joaquim Folch i Torres a *La veu de Catalunya* del 19 de gener de 1911.

¹⁵ Obra prou coneguda a Barcelona per l'escàndol que es va produir pel seu rebuig a participar en l'exposició internacional de Brussel·les l'any anterior.

Fig. 4
Ismael Smith, *Símbol* (1908-1910), bronze 26 x 14 x 12 cm.
(Exposició 1911, reproducció)

En acabar-se l'exposició, un grup d'amics varen organitzar un sopar de comiat i homenatge que es va celebrar el dissabte 4 de febrer a la Maison Dorée. Encapçalaven aquest grup Salvador de Bielsa, Pere B. Tarragó, Ramon Vinyes, Pere Prat Gaballí, Víctor Oliva i Santiago Vinardell (*El Poble Català* 1911a). També nombrosos assistents hi van participar com Cabot, Riquer, Sandiumenge, Meifrén, Junyent, Granados, Vinardell, Folch i Torres, a més de Néstor i Smith. Faltaven Miquel Utrillo, Laura Albèiz i Andreu, aleshores malalt. La dedicatòria del banquet deia així: «Pera honorar els vostres talents y la sorprenenta habilitat de les vostres mans, ens hem congregat aquí els que vos admirem. En l'Exposició del Fayans Català heu donat proves del vostre valer, y ara marxeu a terres més sortoses que la nostra a cercar perfeccionament. Al donarvos comiat, vos confessem la nostra fé en vostre avenir» (*La Veu de Catalunya* 1911b).

La crítica del moment

La crítica va ser dispar: alguns van atacar l'exposició i l'obra de tots quatre i altres van defensar-la fervorosament. Tant Joan Sacs com J.M. Roviralta des del diari *El Poble Català* anaven a la contra: Sacs carregà contra aquest decadentisme i preciosisme i Roviralta l'enaltí (Roviralta 1911). Dues veus contràries, dos signes diferents: Tots dos van donar-li tanta importància que dedicaren més d'una pàgina i Roviralta reproduí obres de tots quatre artistes.

Per a Joan Sacs, els tres artistes –deixà clar que Laura Albèiz estava fora de la decadència extrema dels homes-, tendien més a suggerir idees que no pas a delectar la vista. Els retreia que cerquessin la decadència en terres estranyes com França i Anglaterra, en autors com Beardsley o els prerafaelites. En el cas d'Andreu, l'acusava de no reparar «en el sol i en els colors del seu mediterrani que tant de foc podrien oferir als seus esmalts y enyora –un xic literàriament- les coses del nord». Però li salvava el seu «bon gust depuradíssim en les coloracions y una trassa sorprenenta, que es la major garantia del seu pervindre». De l'obra *Berenice* de Néstor digué que «igual pot ésser una il·lustració a un poema d'Espronceda o Víctor Hugo que un anunci de làmparas elèctriques. El retrat del senyor Granados massa pomades de concepte y d'execució. [...] Els dibuixos, més hàbils encara que'ls del senyor Andreu, però més inexpressius també, més immotivats». Sacs afegia que «res de lo actual de l'exposició –referint-se a Ismael Smith-, es superior al cap d'en Milà y moltes de les estatuetes retrats, sense ésser inferiors als bibelots de l'època primera, són febles de construcció, acadèmiques y exemptes de semblança psicològica, y d'aquella justesa de gest que són la gloria den Ramon Casas. Con en Marian Andreu y en Néstor, posposa lo essencial a lo secundari, negligia la forma en benefici del detall...». Sobre Laura Albèiz escrigué dues línies: «Segle XVIII. Degás, Whistler, Aman Jean, Gosé, Laura Albèiz... Mans blanques no ofenen» (Sacs 1911:2). Francesc Sitjà, des de la revista *Cataluña*, va dedicar una plana sencera a la crítica de l'exposició. *Cap de Milà i Fontanals* va ser una de les obres de Smith més apreciades. Sitjà opinà que «poco habrá en nuestra escultura de más fuerte, de más humano, de más lleno de pensamiento y de más clásico. Mejor que obra de juventud, aquella cabeza que pesa como un fruto maduro, parece labor de artista encanizado, adiestrado por la diaria especulación de valores morales. Aquella cabeza acusa genio, método, agudeza, gracia, y, sobre todo, ciencia». Per a Sitjà, l'obra de Smith serà un dels grans valors del futur. Elogià de Laura Albèiz l'instint, el cosmopolitisme i la mundanitat de la seva obra. En la obra de Néstor trobà a faltar la «vetustez» dels seus quadres anteriors, a més detectar la manca de classicisme i tradicionalisme per anar

al darrera d'un sensualisme lleugerament decadentista. D'Andreu elogià el seu virtuosisme tècnic amb l'esmalt, capaç de fer un miracle de llum i harmonia en cadascuna de les obres (Sitjà 1911b:91).

Al *Glosari* del dia de la inauguració, Xènius es rendirà davant l'obra dels seus quatre amics: «Els adolescents esculliràn les vastes pintures de Néstor, ahont sembla florir, en opulència y en follia, l'ensomni d'uns quinze anys, dins un col·legi gris sota sistema d'internat. Els joves, qui amen les asprors de la lluita, gustaràn de la sobrietat dòrica y esquerpa duresa qui donen tan admirable sabor àcida a les millors obres d'Ismael Smith; y diran l'autor de aquella testa d'en Milà y Fontanals, forta com una obra mestra, és el més clàssich dels nostres escultors clàssics. Els Homes fets, qui tenen la passió de la riquesa, estimaran millor els esmalts de Marià Andreu, qui tempten les mans a totes les festes del posseir. Però'ls Encanits, experimentats en tota cosa, preferiran el graciós somriure de Laura Albéniz; perquè sura en les seves petites obres una femenina essència d'Impubertat precària; y perquè barrejen sos croquis ab tendresa igual, les joves mares y les àgils ballarines» (Xènius 1911).

Josep M. Folch i Torres va fer-ne la crítica a *La Veu de Catalunya* i reproduí una obra de cada artista. Defensà la posada en escena i la lleugeresa supèrflua i elegant de la presentació però no estigué d'acord amb el pròleg de Corominas: «Allí hi hà un intent de penetrar el sentit de l'espiritualitat de Catalunya, y de donarnos les obres d'aquests joves com un fruit d'ella.[...] Allò de que la llum i l'ambient ens han acostumat a veure "les arestes vives de les coses", no sabem relacionarho de cap manera ab les tèrboles y malaltisses produccions d'aquests refinats neguitosos», per a continuar dient «bagatge recullit en els viatges per Europa, ab romàntiques reminiscències de totes les arqueologies malaltices dels grans temps de decadència, les obres d'aquests artistes no han rebut pas la savia de la terra». Tot i això, Folch i Torres és el més equànime i, si bé critica les obres dels artistes per les seves mancances i les seves arbitrietats, no té problemes a l'hora d'elogiar la qualitat i honrades de cadascuna. Les aptituds escultòriques d'Ismael Smith queden ennegrides per la seva inconstància, però es congratula de la seva visió irredempta dels retrats i de la verbigràcia de l'obra *Rosa mística* que reproduceix en el seu article i sobre la qual diu: «En aquests petits retrats hi hà sovint una malícia caricaturesca, capaç de fer enfadar a qualsevol dels retratats que han caigut en el ull finíssim del artista, com l'esllanguiment arcàich d'aquesta deliciosa imatge del escultor que publiquem es fet ab certa malícia capaç de molestar al devot aficionat de les relíquies d'art antich, qui en la penombra de qualque rebotiga d'antiquari, palpa y amoixa les delícies marfilinies d'una bella y ingènua figurina mitgeval». Defensa alhora la visió i sensibilitat de Laura Albéniz per captar l'essència d'artistes com Denis o Whitsler i traduir-los en obres de gran delicadesa i bellesa. Quant a Néstor, Folch es deté en l'obra *Berenice*, en el quadre blau que «ja es altra cosa, y en ella, el pintor sembla haver oblidat aquell amor dels troços en sacrifici del conjunt pera pintar ab major amplitud, y donar el tot la relació ab el tot » i el compara inevitablement amb les obres de Stuck. De cop i volta, Folch i Torres canvia el seu discurs, decebut per les obres exposades, per un d'entusiasta en parlar dels esmalts de Mariano Andreu, i sobretot de la *Mufla* que aquest exposà, adornada a la manera de Fisher i d'on van sortir tots els esmalts. La senzillesa i honradesa, així com de la resta d'esmalts eren per a Folch el més sòlid de l'exposició. Allò que els donava aquesta solidesa és «l'esforç, es la purificació de l'ofici, es el sacrifici, la lluita, que demana amor y voluntat. L'amor y la voluntat son en aquells

Fig. 5

Néstor, *Retrat d'Enric Granados* (1909-1910), oli sobre tela 150 x 150 cm.
Las Palmas de Gran Canaria, Museo Néstor

esmalts, son en les imperfeccions del ofici, en els ennegrits y requemats del aram; heus aquí que quina manera els defectes es tornen glories». Folch reproduïx *La madona de la Fruita* i opina que Andreu no ha estat mai tan perfecte com amb aquesta obra. Acaba fent una pregunta a Laura Albéniz i a Andreu de la que tothom en sap la resposta: perquè títols en anglès, temes anglesos, llegendes angleses a les obres..? (Folch 1911).

Els quatre amics refinats volien dir la seva i després marxar cap a Europa a continuar la seva trajectòria artística: Albéniz i Smith cap a París i Andreu i Néstor cap a Londres un cop més. I així ho van fer: els camins posteriors de cadascun és una altra cosa.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

Casellas, Raimon (1909) «Exposición Néstor», *La Veu de Catalunya*.

Corominas, Pere (1911) «Apologia dels artistes. Pera llegir al pas de la porta » *Exposició. Albéniz, Néstor, Smith, Andreu. Dibuixos, pastells, Olis, Esmalts, aiguaforts*: Barcelona: Fayans Català: del 14 Janer al 7 Febrer MCMXI. Catalech, Oliva de Vilanova, 1911.

El Poble Català (1911) «En honor d'uns artistes», 24 de gener i 3 de febrer de 1911

Exposición de Retratos y Dibujos Antiguos y Modernos (1910), (cat.exp.), Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona, maig de 1910, Imp. de Heinrich y Cia. en Comandita.

Exposició. Albéniz, Néstor, Smith, Andreu. Dibuixos, pastells, Olis, Esmalts, aiguaforts: Barcelona: Fayans Català: del 14 Janer al 7 Febrer MCMXI. Catalech, Oliva de Vilanova, 1911.

Feminal, «La dona en la Exposició d'Art del Fayans Català», núm.46 de 29 de gener de 1911.

Folch i Torres, Joaquim (1911), «L'Exposició. Albéniz-Smith-Néstor-Andreu», *La Veu de Catalunya*, 19 de gener de 1911.

Junoy, Josep M. (1927) «Ismael Smith», *D'ací d'allà*, vol. 16, núm. 109, gener de 1927, p. 29.

La Veu de Catalunya (1911), «En honor d'uns artistes», 9 de febrer de 1911.

La Veu de Catalunya (1911), «La pròxima exposició del Fayans», 12 de gener de 1911.

Museum (1911), «Los esmaltes de Andreu», núm. 6. Barcelona, 1911, p. 224-231.

Oriol, Héctor (1909), «Gazeta d'Art. Saló Parés. Exposició Néstor», *El Poble català*, 26 de març de 1909, s.p.

Papitu (1910), «La fruita prohibida», any III, núm. 85, Barcelona, 13 de juliol de 1910, p.411.

Riquer, Alexandre de (1911) «Laura Albéniz», *Exposició. Albéniz, Néstor, Smith, Andreu. Dibuixos, pastells, Olis, Esmalts, aiguaforts*: Barcelona: Fayans Català: del 14 Janer al 7 Febrer MCMXI. Catalech, Oliva de Vilanova, 1911.

Roviralta, M. (1911), «Al tancar l'exposició. Brindis», *El Poble Català*, Barcelona, 9 de febrer de 1911, p.1-2

- Sacs, Joan (1910) «La pintura den Néstor », *El Poble Català*, Barcelona, dimecres 30 de març de 1910, p.1.
- Sacs, Joan (1911), «El cas Albèiz, Andreu, Néstor, Smith», *El Poble Català*, 28 de gener de 1911, p.2
- Salvat Papasseit, Joan (1918), «Coagres», *Un enemic del poble. Fulla de subversió espiritual*, núm. 14, octubre 1918.
- Sitjà, F. (1911a), «Crónicas Artísticas. "Fayans Català". Exposición Laura Albéniz, Néstor, Smith, Andreu», *Cataluña*, 28 de gener de 1911, p.59.
- Sitjà, F. (1911b), «Crónicas Artísticas. "Fayans Català". Exposición Laura Albéniz, Néstor, Smith, Andreu», *Cataluña*, 11 de febrer de 1911, p.91
- Xènius (1911), «Glosari. La escala de la vida. Sobre una exposició qui s'obre aquest vespre», *La Veu de Catalunya*, 14 de gener de 1911

BIBLIOGRAFIA

- Alemán Hernández, Rosario (1982), *Néstor y su obra*, Las Palmas de Gran Canaria, 1982.
- Alemán Hernández, Rosario (1987), *Néstor un pintor Atlántico*, Tenerife, Labris Editorial.
- Alemán Hernández, Rosario (1991), *El pintor Néstor Martín Fernández de la Torre (1887-1938)*, Las Palmas de Gran Canaria, 1991.
- Almeida Cabrera, Pedro (1987), *Néstor (1887-1938). Un canario Cosmopolita*, Las Palmas de Gran canaria, Real Sociedad Económica de Amigos del País, p. 58-59
- Almeida Cabrera, Pedro (1990), «Perfil biográfico de Néstor», *El simbolismo en Europa*, Las Palmas de Gran Canaria, Centro Atlántico de Arte Moderno.
- Almeida Cabrera, Pedro (1991), *Néstor: vida y arte*, Las Palmas de Gran Canaria.
- Almeida Cabrera, Pedro (1993), *Néstor: tipismo y regionalismo*, Las Palmas de Gran Canaria.
- Borbonet, Carmina (1989), *Ismael Smith. Precursor del Noucentisme. Escultures, dibuixos i gravats* (cat. exp.), Barcelona, Sala d'art Artur Ramon, novembre-desembre.
- Borbonet Sant, Carmina; García Herráiz, Enrique (1991), *Ismael Smith gravador*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Biblioteca Nacional de Catalunya, secció d'estampes, mapes i gravats.
- García Herráiz, Enrique (1987), «Ismael Smith i Mari (Barcelona 1886- White Plains, Nueva York, 1972)», *Goya*, núm.199-200,
- García Herráiz, Enrique (1998), *Ismael Smith, grabador*, Madrid, Calcografía Nacional
- García Herráiz, Enrique; Jiménez Burillo, Pablo; (2001), *Ismael Smith. Quaderno de París*, Madrid, Fundación Mapfre.

García Herráiz, Enrique (2007), *Ismael Smith Mari*, Cerdanyola, Museu d'Art de Cerdanyola.

García Portugués, Esther (2005), «Mariano Andreu (1888-1976), soci del Reial Cercle Artístic. Un artista més conegut a l'estranger que al nostre país», *Butlletí Reial Cercle Artístic*, ÈPOCA II, núm. 15, abril-maig-juny, p. 3-4.

García Portugués, Esther (2007), *Mariano Andreu y los clasicismos modernos* (cat.exp.), Madrid, José de la Mano Galeria de Arte, abril-junio, p.7-9.

García Portugués, Esther (2008), «El reconeixement artístic de Mariano Andreu en el nostre país», *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Sant Jordi*, núm. XXI, Barcelona, p. 101-116.

Ismael Smith, reivindicat (2005), (cat.exp.), Caldes d'Estrac, Fundació Palau, 11 de març al 30 d'octubre de 2005.

Parcerisas, Pilar (1993), «*L'estela d'un somni*», *Laura Albéniz 1890-1944* (cat.exp.), Manresa, del 7 al 30 de maig de 1993, Sala 'La Plana de l'Olm', Fundació Caixa de Manresa, 1993, p.7-11.

Quiney Urbietta, Aitor (2010a), «Exquisitos, Refinados y Decadentes: ilustradores en la órbita de Beardsley y Néstor. De Barcelona a Madrid», *Moralia. Revista de estudios modernistas*, Casa-Museo Tomás Morales, Moya, Cabildo de Gran Canaria, p. 20-49.

Quiney Urbietta, Aitor (2010b), «La germana de les Roses, un retrat de Maria Rusiñol pintat per Néstor», *L'Amic de les Arts*, Any II, 2a. època, Sitges, p.30-31.

Santos Torroella, Rafael (1978), *Néstor*, Colección Cadagua, Barcelona, Espasa-Calpe.